

Národopisne posebnosti.

Píše Ivan Vrhovec.

I.

našem eminentno praktičnem stoletji, ki je vtisnilo celó znanosti in umetnosti svoj praktični pečat, ogreje se svet kaj nerad za idejalne napôre. Zveza: »utile dulci« ni bila morda nikoli kdâj takó tesna, in z rameni majé gremo mimo človeka, čegar možjáni so se takó nenavadno razvili, da se ukvarjajo s stvarmi, ki ne nosijo dobička, »ki prazno slamo mlati.« — Svet se ravná že skoro popolnoma po tistem pisárjevem svetu:

„Poj rájši tó, kar tréba je pri híši,
Za hléve tréba, tréba je na póljí,
Poj tó, kar kmét in méščan s prídom slíši.“

Tem čudneje se nam zdi, ko čujemo o potovanjih, združenih s težavami, trpljenjem in smrtnimi nevarnostimi in da žrtvujejo države, društva in tudi posamezniki ogromne vsote zgoj znanosti na ljubo — torej v idejalni namen.

Težkó, da je lani zanimala katera stvar toliko izobraženega svetá nego vprašanje: »Kaj je s Stanleyem? Ali se mu posreči izvršiti, česar se je lotil?«

Popisi raznih potnikov so nakopičili ogromno národopisne tvarine. Pri nas v Slovencih se je pisalo o tem še jako malo, zató utegne jednemu ali drugemu ugajati, če mu ponudimo za zabavo zbirko národopisnih posebnostij.

Potniki po daljnih nepoznanih krajih še niso našli naróda, kateremu bi ne bilo nič do tega, kakšen je po svojem zunanjem in kakóv vtisek napravlja, če se pokaže kje. To svojstvo je neki med vsemi človeškimi svojstvi najbolj človeško in národopisci trdé, da je prvi znak, ki loči človeka od živalí. Ne vé se niti za jeden slučaj, da bi bila kdâj kaka žival — in tudi najumnejša ne — posegla po stvári, s katero bi se storila lepšo, kakor je ustvarjena; prirodopisci ne vedó o tem ničesar; le sraka si je bila nabrala »pávjega pérja«, a tudi ta le v basni in basnikovci niso najboljši prirodopisci.

Pri živalih opazujemo sicer mnogo človeškim enakih svojstev in strastij, a té ne. Prirojena pa je vsemu človeštvu, genila se je v človeškem srci med vsemi drugimi posebnostimi človeške prirode najprej, in ni torej bolezen, ki hodi z omiko; gízdava sta oba, človek s

kacega otoka v Vélikem oceanu, kakor gizdalin, ki hoče na tlaku dunajskega »Ringa« s svojo lepoto svet spraviti iz uma. Oba tlači tista môra; oba se lepotičita iz tistega vzroka: všeč hočeta biti! Sevêda se zaljšata vsak po svoje -- a to je stvar, ki pri tem ne prihaja nikakor v poštev.

Marsikak narodič se ni vzpel še tako visoko, da bi svoj život odeval z obleko proti mrazu ali vročini, toda kaj naj stori, da bode lepši nego drugi — to vprašanje ga navzlic njegovi skromni izumljivosti ne spravi v zadrego. Ker nima obleke in se ne more ž njo lepotičiti, udati se mu mora v ta namen svoj život, pri nekaterih narodičih le njega posamezni udje, pri drugih pa ves. Skoraj ga ni dela človeškega života, ki bi se odtezal temu nepremagljivemu ozaljševalnemu nagonu in to celó pri národih, ki se štejejo med omikane in katerih duh je primeroma res zeló razvit.

Gizdavosti na ljúbo si pohabljaajo razni narodiči po širni zemlji ude svoje dostikrat med hudimi bolečinami. Pa česa ne prebije človek rad zavoljo prednosti pred drugimi, naj si je že naše krvi ali divják sredi Vélicege oceana!

Najpreprostejši lišp so barve; ž njimi se lišpa ves svet, divjakinja puste Avstralije pa tudi krasotica evropskega »boudoira«. Toda ne drézajmo v to sršénje gnezdo, pustimo barve popolnoma v némar.

Najmenj ljudij na svetu je zadovoljnih s takimi udi, kakeršne jim je dal ljubi Bog. Po vsi Avstraliji in po otocih Vélikega morja, po južnem delu Afrike in jugovzhodnih in nekaterih vzhodnih otokih Azije je razširjen lišp, kateremu pravijo tatoviranje. Tatoviranju se ne more odtegniti nihče, komur je le količkaj do časti in tega, kaj poreče svet o njem. Dorasli malajski dečáki se vkupljajo v družbo móž dosti drago: s tatoviranjem. Za tatoviranje namenjene dečke privedó na prostor, že za to odločeni, z zavezanimi očmi, v sredo zbranih moških. Tu jim je poklekni ter se upreti na vse štiri. Obraz jim je pri tem obrnjen v tla. H klečečim dečkom stopi čarovnik, ki si je pridobil z različnim sleparstvom pri svojih rojakih potrebno spoštovanje, oblije jih čez in čez po hrbtu s krvjó, nariše v kri črte — vsakovrstne, ravne in zvite — ter zareže po njih z ostro kostjó ali ostrimi, nalašč za to posvečenimi kameni globoke zaréze v kožo. Glavna črta gre po hrbtu dôli, ž njo vzpoševno še mnogo družih od pléč do lédi; tu pa tam tudi katera po rébrih. Sicer pa se vrši tatoviranje skoraj na vsacem otoku drugače; namen in konec pa je vender povsod tisti.

Zlasti po ónih otocih, ki jih prištevamo Polineziji, ne narezujejo kože, ampak pomakajo le prav ostre, glavnikom podobne zobate kosti

ali pa školjke v saje ali stolčeno oglje (namočeno v olji) ter vbadajo s tem počrnjenim orodjem v kožo. Ti glavnikí imajo po 10—60 zob. Zopet drugod rišejo slike z ogljem na život in režejo po teh zariskih kožo.

Tudi zariski niso povsod jednaki. Nekaterim narodičem so priljubljene ravne, drugim ukrivljene, zopet drugim pa črte, ki se lové za gubami po obrazu, prsih, plečih i. t. d., nekateri pa zarezujejo v kožo prave pravcate podobe ljudij, živalij in rastlin.

Najbolestneje utegne biti tatoviranje pri Avstralcih, kar je tem čudneje, ker so Avstralci jako šibki in strahopetni ljudje. Ko bi se to tatoviranje izpolnilo po vsem životu najedenkrat, prebil bi je morebiti malokdo, kar Avstralci dobro vedó; zató je razdelé na več kratov. Mlademu človeku tatovirajo najprej hrbet, ker rane so na tem kraji najbolj boleče, za tem pleča, trebuh, prsi, roke in noge. Ko se zaceli jeden del života, pride na vrsto drugi.

Na otoku Tahitiji, kjer so v novejšem času tatoviranje neki do dobra opustili, pričenjala se je ta operacija že z 8. ali 10. letom ter je bila gotova šele s 30. leti, po družih otokih pa so zarezovali zadnje zarez celó šele starcu, ki je z jedno nogo lezel že v grob.

Od teh zarez se zahteva, da so že od daleč in to vse življenje vidne. Zató ne pusté ranam, da bi se urno zacelile, ampak drézajo in dražijo jih, da se ognojé in zaceljene dvigajo kakor debele klobáse čez kožo; čím debelejše in gostejše so, v toliko večji části imajo človeka, ki se more ponašati ž njimi.

Med vsemi divjaki so najgosteje tatovirani Markezanci in Mavri na Novi Zelandiji, sicer pa se ravnajo v tej stvári različni otoci Véllicega oceana vsak po svoje. Na Tahitiji n. pr. niso obrazov nikoli tatovirali, na drugih otocih pa, n. pr. v Novi Zelandiji so bile ravno zarezé na obrazih najbolj v části; na Havaji so se tatovirali le na rokah, nogah in prsih, na otočji Samoa pa od lédiž do kolén, da so bili videti, kakor bi nosili temno plave obdrnice.

Marsikje se tatovirajo tudi ženske, po nekaterih otocih celó še samó ženske; na havajskih otocih n. pr. so tatovirali ženskam jezik, toda le takrat, kadar so žalovale po kacem imenitnem umršem glavárji. Na otocih na jugovzhodu od Nove Gvineje so moški v zadnjem času tatoviranje popolnoma opustili in le ženske si privoščajó še ta lišp. Sevéda, čím bolj prihajajo ti divjaki v dotiko z Evropci, tem hitreje izginjajo pri njih stare šege in stari običaji. V največji části pa je tatoviranje še sedaj pri Markezancih, ki so tem lepše, to se pravi, tem gosteje tatovirani, čím odličnejši so in čím starejši;

prav star Markezanec je napósled že celó v zadregi, kje bi se še tatoviral; obrije si toliko glave, kolikor je misli tatovirati; in prav stari Markezanci imajo vso glavo tatovirano.

Nasprotno pa si ne smé vsak do omisliti tega lišpa; na marsikakem otoku je celó takim, ki imajo pravico do njega, natanko določeno, katere dele svojega života smejo také ozaljšati in katerih ne. Sužnjim je prepovedano to povsod, kajti ta lišp je časten znak, čegar more biti deležen le svoboden človek, v prvi vrsti sevéda glavár. Celó pri tacem svobodnem, ki je bil že nekoliko tatoviran, pa je prišel sovražnikom v roke, ne smejo, če se vrne, tatoviranja nadaljevati. Tam pa, kjer velja ta šega, ne smé se ji odtegniti nihče; netatovirance prištevajo otrokom in nedoraslim ljudem; brez vseh pravic so, nikjer in nikoli ne smejo pri javnem posvetovanji ziniti; najbolje je zánje, da pretegnejo, če je le móči, v druge kraje.

Etnografi so gledé pomena te čudne navade različnih mislij, večina pa jih trdi, da je to izraz gizdavosti divjakov, ali da se lepše izrazimo: izraz ónega človeškega svojstva, ki mu pravimo čut za lepoto.

Drugim se hoče dozdevati, da ima tatoviranje svoj vzrok v verskih nazorih teh ljudij, a če bi bilo temu také, potem bi morale izvirati od tod tudi šege in navade, ki jih nameravamo v naslednjem popisati, česar nikdo ne bi trdil. Vrhu tega pa je znano dovolj, da se vsak národ in bodisi še také top, verskim običajem najdelj izneveriti brani.

Človek ne prizanaša niti posameznim delom svojega života s svojim ozaljševalnim nagonom. Največ si dá opraviti z glavo. Niti jednega nje dela ne pustí tacega, kakor mu ga je ustvaril Bog; po teh krajih se loti tega, po ónih ónega uda. Celó glava ne ugaja divjaškim gizdalinom taka; trudijo se dati ji drugačno obliko, kakor so jo prinesli s seboj na svet. Ta šega je razširjena skoro po vsi srednji in južni Afriki, po vsi Avstraliji, po vseh otocih Vélicege morja, pri prvotnikih v južni in severni Ameriki in po velikem delu Azije. Uklanjajo se ji celó izobraženi národje, n. pr. Francozje v okolici Toulousa; udan ji je tudi marsikateri ruski razrod. Ruski národopisec Pokrovski je poročal l. 1882. moskovski prirodopisni družbi, da je ta šega v Kavkazu, jednom delu Bele Rusije in pri Laponcih v guvernementu Arhangelskem káj navadna stvar.

Prestvarjanje glave se vrši s tem, da vtiskajo otrokom v najnežnejši mladosti čélo in zadnji del glave ploskoma. Videti je glava za tem rtasta, podolgovata in nje zgoranji del nazaj potisnjen. Taka prestvarjena glava se vidi zlasti Indijanom v britanski Kolumbiji in Oregonu také neizogibno potrebna, kakor narodičem Vélicege oceana tatoviranje.

Neki kanadski slikar Paul Kane je imel priliko opazovati otroke, katerim so devali glavo v olepševalni indijanski stroj. »Matere polagajo, takó pripoveduje, »glavice svojih otrok na deščice, pokrite z mehkim mahom. Da ne postane glava plosknata, devajo na čelo blazine in nánje deskice ali kóse gladke drevesne skorje, ki jih prav trdno prevezujejo z jermeni. Ta pôsel se pričinja précej, ko pride črvíček na svet ter traja celih 12—18 mesecev. Glava je po tem času najpodobnejša zagvozdi in za ónega, ki tacega pogleda ni vajen, prav ostudna.

Otroci pri tem početji ne jokajo; ravno narobe, začnó se dreti, če se jermeni odvežejo ter ne utihnejo prej, dokler ni glava déta zopet v stiskálo.«

Ne dosti drugače se vrši to tudi drugod po svetu.

Zdravniki in národopisci trdijo, da ne trpé možjáni in njih opravki pri tem čisto nič. V obče so n. pr. ploskoglavi Indijanci celó umnejši, kakor óni, ki te navade ne poznajo. Same sebe držé ti Indijanci za mnogo boljše, od debeloglavih Evropcev. Ploska glava je pri njih takó češčena, kakor pri Polinezih in Avstralcih tatoviranje. Ploskih glav celó ne privoščijo otrokom taci mater, ki pripadajo kacemu okrogloglavemu indijanskemu razrodu. To je prednost, ki je je vreden le pravi ploskoglavec.

V okraji Tiflis, pripoveduje grški duhovnik Popandopulo, prevezujejo otrokom skozi 2 ali 3 mesece glavo prav tesno, kajti debele glave so tam grde in tudi ne takó premetene, kakor drobne.

V erivanskem guvernementu ovijajo Tataři (po poročilu gospé Ostanovičevke) glavé svojih novorojencev z bombažem ter jih pokrivajo s trdnimi kapami, ki jih obezujejo z močnimi trakovi. Imenovana dama je opazovala, da so postale glave otrok, ki so prišli na svet s popolnoma okroglimi glavami, v kratkem času ostudno podolgovate.

Sicer pa ustrezajo temu gizdavskemu ukusu tudi na druge načine in ne samó s prevezovanjem. Že zibelke so napravljene takó, da mora postati otroku glava ploska. Take zibelke imajo po Perziji, Turkestanu in vsi srednji Aziji.

Poljaki imajo, kar se tiče glav, ravno nasprotni ukus; lepa glava mora biti okrogla. V poljskem radomskem okraji se loti bábica glave novorojenčeve ter jo suče in stiska v rokah, da bi jo spravila v okroglo podobo. Le, če se ji to ne posreči, pomaga si s prevézami.

V Beli Rusiji v obče ni navada, glavé prestvarjati; če pa se bábici venderle zdi, da bi otrokovi lepoti ne škodilo, ako ji priskoči na pomoč, seže tudi tu rada po trakovih in prevézah. Bržkone, pravi

Pokrovski, »je bila ta šega Belorusom spočetka nepoznana; zanesli so jo neki med nje Poljaki, ki so tudi sicer močno vplivali na šege te dežele.«

Na ta način lepi hočejo biti tudi Laponci, vendar ne vsi, ampak le nekateri njih razrodov in celó od teh le posamezne rodovine.

Toda to pokvarjanje naj se nam ne zdi prečudno! Tej ali jednaki razvadi so udane vse naše cenjene prijateljice, ki sicer ne prevezujejo in ne trpinčijo svojih glav, pač pa ubogi svoj pás, da revam kostí pokajo; z zdravniškega stališča so Tatari in Indijani vendarle še za nekoliko skokov pred njimi.

Kar pa se tiče posameznih delov glave, ujela se je in zamotala olepševalna fantazija človeškega rodú najbolj v Iase. Pri tem je izvzet le malokateri národ denašnjih in minulih časov. Zlasti izumljiv v tem je ženski svet. Nikjer pa si z lasmi ne dajó toliko opravka, kakor na papuvanskih otokih Vélicega morja. Skoro povsod si jih barvajo belo ali rdeče, ponajveč s tem, da jih namakajo in pražijo v apnu in drugih razjedivih stvaréh. Ali s tem so še malo zadovoljni.

Papuvancu je »frizura« največji ponos; nje priredba mu dela največje skrbi vsega življenja njegovega. Čim večjo in višjo kodeljo more napraviti od nje, tem srečnejši je. Papuvanski imenitniki imajo v svoji službi lasárje, ki se ne smejo s svojimi rokami nobene druge stvari dotikati, nego jedino le njih lás; dotikati se ne smejo niti jedí ne; pitajo jih kakor otroke. Frizura napravlja papuvanskemu gizdalinu mnogo in velikih sitnostij; čede drobnih živálic, ki se razko-račajo v tem velikem lasastem grádu, še niso največje. Z velikim trdom napravljeno frizuro je treba varovati, da se ne pokvari, kar se zgodi sevéda najlože v spanji. Da pa se mu ne pripetí ta nesreča, podstavi si gizdalin pod vrat lesen stolček, čez katerega mu v spanji visi trudna glava. Ogibati se mora vode, ogibati v gozdi grmovja — vse zaradi lepe in čislane frizure.

A na mnogih polineških otokih si glave brijejo — in to moški in ženske, ter puščajo le majhen čop lás, ki jih zvijajo v dolgo kito. Na Tahitiji je opazoval Darwin, da so si prvotniki obrili vso glavo na okroglo ter pustili le ob kraji droben obroček lás. Krščanski misi-jonarji so ljudem svetovali, naj opusté to gotovo ne Bog si védi kakó lepo navado, a odgovorili so jim, da zahteva to obična noša, »móda«, in ta vzrok odreže na Tahitiji ravno takó vsak nadaljni po-mislek, kakor v Parizu.

Celó pri národu, ki stojí na primeroma visoki stopinji omike, ali se šteje vsaj sam med najizobraženejši rod na svetu, pri Kitajcih,

so lasje v veliki části. Brijejo si prednji del glave, od lás zadnjega dela pa si pletó slovečo kitajsko kito.

Čudno! Dasi je ta šega šele par sto let stara, in dasi so jo Kitajcem vsilili njih zmagovalci, tuji Mandžuri, nastala bi danes prekucija po vsem širnem cesarstvu, ko bi jim hotel kakšen vladar kito prepovedati. V svojo kito je Kitajec ves zaljubljen. Zaradi kit so Kitajci v Ameriki pošteni ljudje, kajti v zápor obsojenemu zločincu odrežejo tam brez usmiljenja ljubljeno kito. Odkar so Amerikanci spoznali, kakšen ponos je Kitajcu ta olepšava, niso njih ječe več s Kitajci takó napolnjene. Dasi tudi menda samí ne vedó zakaj, vender se trudijo krščanski misijonarji odpraviti kito. A zastonj! Vero svojo popustí Kitajec pač ali kite po nobeni ceni ne. Hildebrand je videl na svojem potovanji po krščanskih cerkvah na Kitajskem celó vse svetnike ozaljšane ž njo. Še Mati Božja se mora udati tej vsemo-gočni šegi; na vsem Kitajskem ga ni kipa ali slike Deteta božjega brez dolge kitajske kite.

Kitajčkom brijejo lasé že v zgodnji mladosti ter skrbé pridno za njih kite. Bodisi Kitajec še takó ubog, za svojo kito brigati se ne opustí nikakor. Na cesti pobira trakove, popirne kósce in drugo táko šaro ter jo vpleta vánjo. Gizdalinu pa daje sila oprávka, toliko kakor evropskemu brada in dišeči in svetli lasje. Naše dame so z urejanjem svojih lás za sijajen ples prej gotove, nego kitajski gizdalin s kito. A kadar je gotova, pa izdá tudi kàj!

Evropski gizdalin vleče náse očí občudujočega ženstvá s svojimi drobnimi brkicami, s tanko páličico, z zlatookovanim cvikarjem, kaže svojo lepo belo in drobno ročico in si popravlja ž njo ovratnik, kadar mu je srečati kako krasotico; mlademu Kitajcu dobre vzgoje pa nadomesti vse to ljubljena njegova kita. Nosí jo pod pázduho, kakor evropski lajtnant svojo bridko sabljo, preklada jo zdaj pod levo, zdaj pod desno roko, maha ž njo po muhah in drugem mrčesu ter se igra ž njo kakor naš rožljavi jezdec s svojo páličico.

A mnogi národje so pa tudi veliki sovražniki lasém. Na salomonskih otocih n. pr. si populijo vsak lás, takoj ko se pokaže, in to iz glave in brade. Gizdave Japanke si obríjejo obrvi. Zamorci v Kamerunu si populijo tudi trepalnice. Tehuelhi v južni Patagoniji ne trpé niti dlakice v bradi. Ženske jim morajo populiti vsak las z nalašč zató narejenimi kleščami. O lepšanji lás po svetu se dá napisati debela knjiga.

(Konec prihodnjič.)

Národopisne posebnosti.

Píše Ivan Vrhovec.

(Dalje in konec.)

kaj je še lepó in kaj zahteva šega, »móda« še od svojih čestilcev?

Po vsem svetu je razširjena navada, vrtati ušesa in nos ter vtikati vánje različno lepoticje. V tem številu smo tudi Evropci, moški in ženske; le kar se tiče obilice in različnosti tega, kar obešamo v ušesa, ne merimo se z divjaki. Papuvanci vtikajo vánje steklene jágodice, obročke od srebrá, medí, železa in drugih kovin, skoljke, vence od trave pletene i. t. d. Dostikrat nosijo obilo te šáre v ušesih, ki se zaradi tega také razvlečejo, da sezajo dóli do rámen in se dá skozi predrtíno vtekniti pest. Kafri in Vagogi v Afriki, Jalniti na Maršalskih otokih shranjujejo v njih celé stvari, ki jih drugi ljudje nosimo po žepih, n. pr. tobak, lule, malo orodje i. t. d. V znamenje žalosti za kakim umršim imenitnikom si prevezujejo nekateri razrodi te luknje ter se odpovedó s tem vsemu ušésnemu lišpu.

Prav takovo lepoticje nosijo ti ljudje tudi v nosnicah. Ta šega pa ni poznana samó po otocih Vélikega morja, ampak seza daleč sem proti zapadu; v Mali Aziji, Siriji, na otoku Cipru in celé v Evropi, na grških otocih jo poznajo; le da si prebadajo nosníce samó ženske ter vtikajo vánje le zlatné in srebrné; tej šegi se uklanjajo tudi maklaski Indijanci v Oregonu v Ameriki. Indijanci Klasetovci si prerezavajo nosníce, kadar ujemo mórskega kita.

Širok nos se vidi marsikateremu razrodu v Polineziji in Mikroneziji posebno lep. Ker imajo ti ljudje sicer ozke nosove, tarejo si nosne kostí in jih potiskajo noter v obraz. Godí se to v zgodnji mladosti, med velikimi bolečinami in dostikrat ne brez smrtne nevarnosti. Na otoku Tahiti niso také neusmiljeni, tam déklicam nosníce samó polagoma raztezajo, da se razširijo také, kakor ustnice.

Tudi ustnice, spodnje in zgorenje, zdé se marsikje pripravne za raznovrstno lepoticje. Vender se ta šega ne nahaja pri toliko razrodih, nego vrtanje nosá in ušes, a poznajo jo na obeh polutah naše zemlje, ne le Avstralci in Afrikanci, ampak tudi Eskimoti in Indijanci v Severni in Južni Ameriki, in olupševalni nagon človeškega rodú se razteza še na take dele človeške glave, katerih v obče solnce ne ob-

seva in ki jih je le časih videti. O jezikih, ki jih Papuvanci tatuirajo ženskam, smo že govorili. Na Novi Britaniji si barvajo ljudje zobé rdeče, na Salomonskih otokih črno; tudi Japonke ljubijo to šego in ni še davno, kar so si barvali še moški zobé takisto. Avstralci, Penongi v Birmi in Batoki v vzhodni Afriki si lomijo in izbijajo iz čeljusti (radi lepote) sprednja dva zobá; Birmanci pravijo, da zató, da niso opicam podobni, Batoki pa, da niso podobni cebram, ampak volom. V deželi Ugejeja v Afriki in Papuvanci na Novi Gvineji si jih pilijo rtasto, v podobi ajdovega zrna.

Največji ponos kitajskemu, sijamskemu in birmanskemu plemenitniku pa so nohtovi, dolgi nohtovi, podobnejši krempljem nego nohtovom. Vsakdo nas vé, da se nahaja na konci prstov obilo in zeló razvitih živcev, zató je prst ravno tu takó občutljiv. Noht rase človeškemu prstu prvič: da varuje te občutljive živce, drugič pa: da je prst trdnejši. Živalji kremplji tudi niso nič družega, nego nohtovi, sevéda mnogo trdnejši in pri nekaterih živalih grozovito orožje.

Živali je tacih nohtov treba, človeku pa, ki si izumi lahko stokrat in stokrat izdatnejšega orožja, so celó na poti, ako vzrasejo predolgi; sicer pa poskrbi že priroda sama, da se to ne zgodi. Ko vzrasejo toliki, da bi utegnili prst slabiti, odlomijo se samí. A mnogo národov nosi nenavadno dolge nohtove, sósebnó v části so pri národih vzhodne in jugovzhodne Azije. Po 3 in 4 *cm* dolgi niso na Kitajskem prav nič nenavadnega. Sevéda si jih morejo privoščiti le ljudje, ki jih je Bog z zemeljskimi darovi toliko oblagoslovil, da jim ni treba prijeti za nobeno delo. In to je najbrž vzrok tej čudni in zraven tega dosti ostudni šegi. Dolg noht je živa priča, da njegovemu gospodarju ni treba delati, da je aristokrat ali vsaj človek višjih stanov. Kitajca je delati sram, in kdor le more, kaže, da mu ni treba. Kitajske dame nosijo srebrne ali zlate nanóhtnike na prstih nalašč zató, da se jim nohtovi ne polomijo.

Kitajske nohtove pa še presežajo v dolgosti anamski, sijamski in kočinčinski, zlasti nohtovi na moških rokah so pravi kremplji. L. 1876. kazal je E. T. Hamy v pariški antropološki družbi fotografirane roké dveh anamskih plemenitašev. Na jedni teh rók so vzrasli nohtovi po 10 — 12 *cm* dolgi; še večji in ostudnejši so bili videti na drugi: dolgi so bili po 40 — 45 *cm*. Na prvi roki so bili nohtovi le proti koncu nekoliko ukrivljeni, na drugi pa že ne več samó ukrivljeni, ampak trije njih, na srednjem prstu, na prstanci in na mazinci, trikrat svédrasto zaviti.

Anamci pusté vsem nohtovom dolgo rasti, razven ónemu na kazalci; ko bi vzrasel še ta takó dolg, tedaj bi Anamec niti najlažje stvarí ne mogel držati med prsti.

Hamy ni védel povedati, je li ta šega po zadnjeindiškem polotoku zeló razširjena ali ne. Pri dvajsetih nohátih Sijamcih, ki jih je imel drug Francoz priliko opazovati, videl je le jeden nenavadno dolg noht na mazinci in od poslancev, ki prihajajo iz Anama v Pariz, imajo le nekateri posamezne dolge nohtove, posebno na palci in na mazinci. Vsekako pa so dolgi nohtovi v Zadnji Indiji lepoticéje in znak dostojanstva in imenitnosti.

A tudi po drugih krajih so v navadi, n. pr. na otoku Mindanao, kjer prstov nikoli ne obrezujejo, ampak jih samó pilijo. Jednaka šega velja na Javi. Na polineškem Tahitiji si veljaki svoje dolge nohtove pridno snažijo; v znamenje kneževskega svojega dostojanstva pusté tudi Melanezi na otokih Fiči nohtom rasti v dolgost.

V Afriki poznajo to navado mnogi razrodi. Livingstone je našel dolge nohtove pri Makololovcih in Cameron jih je opazil pri prestolonasledniku Kanjenje. Tudi na zlatonósnem obrežji Gorenje Gvineje so znak imenitnosti; čim daljši so, tem čislanejši. Trgovci merijo neki tam ž njimi zlati prah. Tudi v Basamu (v Gvineji) nosijo dolge nohtove, toda le na levici, s katero ne jedó nikoli, levica jim služi le za nečista opravila. Že starim afrikanskim národom so bili dolgi nohtovi znani. Na spomeníkih v stari državi Moreo se odlikujejo kraljice z nenavadno dolgimi nohtovi. Dolge nohtove so nosili tudi mehikanski duhovniki, ki si jih niso smeli porezavati, kakor tudi lás ne striči, in mnogim brazilskim divjaškim razrodom so krempljasto ukrivljeni nohtovi na palcih odlika glavárjev.

In v Evropi? Videti jih je v salonih aristokratov in ljudij, o katerih je Horacij dejal, da so porojeni »*fruges consumere*« ali pa taci, ki bi radi vsaj s kremplji dokazali, da je nekaj plemenitega v njih. Zakaj jih nosijo, pač ne vé nijeden med njimi. Nevedoč pa dokazujejo antropologu, kakó krčevito se ohranijo nekatere šege iz dóbe najnižje izobraženosti v čisto drugačnih razmerah in pri národih in v krogih, ki se prištevajo najvišjim. Z enakim zadovoljstvom se bahata s svojimi dolgimi nohtovi evropski plemenitaš in ljudi žróči glavár otočja Fiči ter sta jednako ponosna nánje.

Tudi noga se mora udajati módi. Kitajke si pripravijo z velikimi mukami majhne, silno majhne noge, ali bolje rečeno zgnetó si jih v majhne képe, ki so najpodobnejše konjskim kopitom. Čimbolj je noga képasta, tem lepša je; kitajska dama brez pohabljene noge ga ne

dobí ženina; po velikosti nevéstine noge se ravna njegova dóta. Ta šega je tem čudnejša, ker Kitajka ne smé svoje noge pokazati po nobeni ceni ne, takó kakor Mohamedanka golega obraza ne; sramuje se tega celó največja razuzdánka; nedostojno je že upreti očí v tla, ako gré kaka dama mimo. Na vseh kitajskih slikah so noge z obleko pokrite.

Ta šega je sila stara, pravega začetka in vzroka pa ji ne vedó. Le bajka pripoveduje, da je imela neka kraljičina 1100. l. pred Kr. r. pohabljeno kápasto nogo, in da ne bi imela nobena nje séster prednosti pred njo, izdali so zakon, da si morajo vse Kitajke omisliti take noge. Nedvojbeno pa je ta šega prava pravcata kitajska šega; v južni Kitajski, v domovini pravih Kitajcev, razširjena je povsod in celó med nižjimi stanovi, na severu pa, kjer prebivajo Mandžuri, je zeló redka; Mandžurom je celó strogo prepovedana.

Na kakšen način si te ubožice kazé svoje noge, bila je Evropcem dolgo velika skrivnost. Déklice hodijo do 4., v nekaterih krajih do 7. leta v velicih ohlápnih šóljnih, potem pa jim začnó matere kazíti noge, v imenitnih rodovinah je to pôsel posebnih umetnic. Najprej se upognejo štirje prstje pod stopálo ter obézejo z močnimi trakovi, le palec ostane prost. Za tem upognejo vse stopálo takó, da podtaknejo pódnje lahko valjar, katerega se mora noga polagoma privaditi. Pri upogibanji in prevezovanji póči dostikrat katera kost v stopálu; v nekaterih provincijah jemljó iz noge celó še kostí, najbrž čolničarsko kost (Kahnbein), ki je zbok raznih manipulacij izstopila. Čevlje je treba v jednomér menjati, in sicer obuvajo Kitajke vedno manjše, napósled je noga le še (spredaj precěj šiljasti) képi podobna, na sredi stopála kolikor mogoče obokana, spredaj na prstih pa dóli upognjena. Pêta in palec se kar največ približata. Napeta koža na nogi se pordečí in je časih polna oteklín. Gnéčenje in trdno prevezovanje nóg morajo nadaljevati tudi pri odrastlih déklicah; sama sebi prepuščena bi noga dobila v kratkem zopet prirodno svojo obliko.

S takimi pohabljenimi nogami hodijo Kitajke prav stéžka in njih hója je ráčji ali gósjí káj podobna; noga se v členkih ne upogiba več, ker so kite v nji polagoma zamrle; dostikrat zamrjó takisto mišice v méčih in stégnih. Da pri tem tudi kostí oslabé, umévno je samó po sebi. Hója Kitajk je zaradi tega jako omahljiva, o vsaki priliki se spotaknejo in padejo. To pohabljevanje škodi vsemu telesu; celó Kitajke, živéče v najboljših gmotnih razmerah, so le šibke, na pol zdrave, na pol bolne ubožice, in vender bi bile ravno oné najhujše

nasprotnice, ko bi prihajalo komu na misel, to šego odpraviti. Kitajci si ženske lepote brez pohabljenih nóg ne morejo misliti.

Ko je pred desetimi leti potoval naš avstrijski nadlajtenant Kreitner z grofom Sechenyjem po Kitajskem, nanesla je v pogovoru z nekim mandarinom beseda tudi na nogé kitajskih dâm. »Kolikor manjša, toliko lepša!« dejal je mandarin, iztegnil mazinec, prikimal zadovoljno z glavó ter dejal: »Taka, taka, in nič večja!« — Kreitner in njegovi tovariši se posmehnejo, mandarin jih začuden pogleda in krogljico tobaka za svojo lulo svaljkajoč vpraša: »No, in pri Vas? Ali si pri Vas dekleta ne prevezujejo nóg?« — »Ne! Pri nas rastó, kakor se jim ljubi.« — »Brrr!« bil je odgovor mandarinov in streslo ga je po vseh kostéh, kakor nas, kadar se nam pripoveduje kàj gnusnega!

Končno pa ne pozabimo debelúhov! Ti so marsikje v prav veliki části. No, celó pri nas si gladi svoj pitani trebušek marsikdo z velikim zadovoljstvom. In zakaj bi ga ne! Saj ga stane mnogo! Vsak si ga ne more omisliti; zató uživajo pri neizobraženih národih debeluharji veliko spoštovanje. Na mnogih polineških otocih je rejenost znamenje aristokratov in glavárjev. Na Lojaltih so debelúhi jako češčeni; debelemu katoliškemu misijonarju, ki je oznanjal pred kacimi tridesetimi leti tam sveto vero, hodila je njegova rejenost zeló v prid. Bil je zaradi nje jako spoštovan in misijonski njegov pôsel s tem zeló olajšan.

V Indiji imajo debelost kàj zeló v čisljih, zlasti v Sindhu. Zamórci Ovambovcí v Južni Afriki, ki je sploh najugodnejši svet za rejene suveréne, volijo za vladárje le take osebe, ki so ali že debelejši od drugih, ali obetajo vsaj, da bode obseg njih života kdàj večji, negoli družih ljudij. Izvoljenega glavárja pitajo prav pridno. Popotnik Galton je našel v teh krajih kralja, ki je moral nočévati pod milim nebom, ker ni mogel zaradi debelosti svoje več v kočó zlesti.

Rejenost je v Južni Afriki v toliki části, da je preprostem ljudstvu hudó prepovedana. Zrediti se in torej lepí postati smejo le glavárji. Gorjé nesrečnemu prostaku, komur se jame život debeliti! To je veliko zločinstvo proti vladárju in dostikrat s smrtjo kaznovano. Vagogom se zdi debelost celó nekaj nadprirodnega; nenavadno debele ljudi částé tam po božje. Že na starih stavbah etijopske države Meroë se odlikujejo kraljice z nenavadno rejenostjo. V jugoafrikanskih državah Karagve, Unjoro i. t. d. lepé so kraljice le takrat, če so nenavadno debele; zató pitajo kraljičine že v zgodnji mladosti z mlekom ali mléčno kašo ter jih dostikrat s tepenjem silijo uživati grozne obilice mleka.

Posebni ljubitelji lepó rejenih žensk so Arabci in to že od Mahomedovih dnij. Mahomedova soproga Aíša je bila pravi »monstrum« rejene ženske in pri popisu ženske lepote navajajo Arabci tudi nje netjakinje, s katero se v debelosti ni mogla meriti nobena druga. Ta arabski ukus se je z arabskim gospodstvom razširil po vseh podklonjenih deželah. O Mavrih pripoveduje Mungo Park, da se jim zdé lepé le óne ženske, ki odtéhtajo velbloda. Tudi Mavri so jih pitali z mlekom, z velblodjim mlekom, ki so je morale déklice rade ali nerade uživati v velikanski obilici. Če ni šlo zlépa, sezali so po palicah. Arabci v Senegalu pošiljajo svoje dame v kraje z mastnimi pašniki, kjer ima živina boljše mleko nego v domačiji. Semkaj v réjo dane odebelé se nenavadno in se vračajo take v veliko veselje željno pričakujočih jih domačinov.

Jednako rejenost zahtevajo od lepih ženskih tudi Indi; že zapovedi kralja Manu priporočajo ženinom, naj gledajo pri izbiranju nevest na to, »da je hója gracijozna, kakor óna mladega slóna.«

Kitajci pa so nasprotnega ukusa; lépim Kitajkam ni smeti biti rejenim, marveč oné so tem lepše, čim šibkejše in nežnejše so; moški pa se radi odebelé in so ponosni na to pridobitev.

Toda dovolj! Antropologu so taka opazovanja jako zanimiva, ker mu dokazujejo, da se nekatere šege nahajajo pri národih, ki stanujejo daleč, daleč drug od drugega; dokazujejo mu, da so nekatere šege svojstvo vsega človeškega rodú, naj so národje že izobraženi ali neizobraženi.

Iz življenja mlade umetnice.

Novela.

Spisala Máríca.

(Dalje.)

Dné 24. grudna leta 1884.

Kakó si upam, kakó morem iz hiše v takim vreméni?« vprašali so me Montejevi in se čudili.

»O«, dejala sem, »to je meni ljubó, dobro sem oblečena in dobro mi dé, ko mi ta ledena burja brije v obraz, takó oživljeno in svežo se čutim. In snegá! Tega se veselim kakor otrok. Tekati po njem! Ni lepšega! Kaj treba, da oni vedó, da komaj

Narodopisne posebnosti.

Piše Ivan Vrhovec.

II.

Morjenje otrók.

Ni je menda živali, ki ne bi zastavila za mladiče svoje vseh svojih močij; če je treba, brani jih celó z življenjem. Prirodopisci nam pripovedujejo genljive dogodke o ljubezni starih do mladičev. Medvédkí mladiče pobrati je opravek, ki se ga lotí le najpredrznejši lovec, skoraj bi dejali, človek, ki mu do življenja ni posebno dosti. Spominjajmo se, kakó brani kóklja svoja piščeta, od katerih zapodi celó velicega psa.

Tembolj nas osupnejo poročila potopiscev, ki nam pripovedujejo, da živí po svetu mnogo národov, ki samí svoje otroke pobijejo in moré. Ko so v preteklem stoletji odkrivali otočja Tihega mórja na vzhodu Avstralije, naleteli so prav na vsakem to grozovito navado. V Evropi je izobražen svet neverjeten zmajeval z ramami, češ, da je stvar do dóbra nemogoča. Kakó bi človek, »krona stvarjenja«, četudi stojí na najnižji stopinji omike, mogel v sebi zatreti čustva, ki jih je priroda vcepila celó najdivjejšim zverém, levom in tigrom! Poročila daleč po svetu potujočih mornárjev so se zdela tem neverjetnejša, ker so si Evropci mislili ravno takrat neizobražene národe v rajski pristnosti in nedolžnosti živeče in brez hudobnih nagibov, s kakeršnimi je bil okužen tedanji svet. Domišljali so si jih take, kakor sta bila Adam in Eva pred grehom. Minilo je mnogo let, predno so jeli Evropci verjeti, da je resnica, kar se jim poroča in da se resnično nahajajo národje, ki samí davijo in pobijajo otroke svoje.

Pri tem pa je izobraženi svet konec preteklega stoletja pozabil, da so bili tej grozoviti navadi udani takisto národje, ki so si pridobili v zgodovini sloveča imena ter gospodovali vsemu tedanjemu svetu. Vsakemu nas je pač znana pravljica o Cirovi mladosti, ki ga je dal njega stari oče Astijag vreči v vódo, ker so mu vedeževálci prerokovali, da ga pahne kdàj s prestola. Otroke so morili v starejših časih celó Grki. Pri Špartancih je skrbela še država za to, da so se slabotni in betežni otroci odpravljali. Sicer niso ravno zahtevali, da morajo umreti, vendar pa mati otroka, o katerem se je starejšinstvo izreklo,

da ne bode Špartancem nikdar delal časti, ni videla nikoli več. Vzeli so ga ji in ga rekli odnesti na poseben za to določen kraj v goróvji Tajgetu in ga prepustili tam usodi, naj je ali lakote poginil, ali ga raztrgala divja zvér, ali ga pobral kakov usmiljen podložnik špartanski, kakšen perijék ali helót ter ubozega črviča vzgojil za svojega.

Niti toliko izobraženi Atenjani niso prepovedovali na enak način iznebljati se svojih otrók, le da se je moralo zgoditi to v najzgodnejši mladosti. Kaznovali so roditelje, ki so izpostavili in kam na stran položili otroka, ki so ga začeli že vzgojevati. Zlasti je veljalo to o dečkih, z déklicami so pa smeli storiti to celó še pozneje. Proti déklicam so bili zakoni menj ostrí, ker so imeli roditelji dolžnost hčeram dati dostojno dóto.

Jednako pravilo je veljalo pri Rimljanih. V najstarejših časih je bilo izpostavljanje otrók prav navadna stvar. Tej starorimski navadi so pripisovali početek Rima. Pravljica o Romulu in Remu nas uverja dovolj o tem, da so stari Rimljanje izpostavljali svoje otroke, in kakor so počenjali stari, po tem so se ravnali tudi poznejši rodovi. Omika, do katere so se pospeli Rimljani n. pr. v dóbi cesarjev, izpremenila ni te stare navade prav nič, zakaj prav v dóbi cesarjev, ko je gospodoval Rim vsemu tedaj znanemu svetu, izpostavljali so otroke takó pogostoma, da je bilo groza. Pač je veljala neka stara prepóved, ki so jo pripisovali celó Romulu, po kateri je moral pustiti Rimljan vse dečke in vsaj vsako najstarejšo déklico živo; isti zakon je prepovedoval svojega otroka usmrtiti pred tretjim letom in še takrat je moralo v to privoliti pet najbližnjih sorodnikov. A za ta zakon se najbrž nihče ni brigal, sicer bi v dóbi cesarjev ta grozovita navada ne bila takó zeló razširjena, kakor je bila. Po vsem se kaže, da se Rimljanom ni prav nič napačnega zdelo, če se je iznebil kakov revež na ta način svojih otrók. (Nitsch, Beschreibung des Zustandes der Römer, 1807. I. Bd.).

Isto navado nahajamo tudi pri starih Germanih, katerim je bilo sicer dovoljeno storiti s svojimi otróki, kar so hoteli, toda le predno je novorojenec kaj zaužil ali predno je v očetovi hiši zajokal. Pozneje otroka moriti je bilo prepovedano, izvzemši če so bili roditelji takó ubožni, da ga nikakor niso mogli vzrediti. Temu dosledno so pokopali v severni Germaniji po smrti kakega ubožnega oproščenca tudi njegove otroke poleg njega, le najstarejšega je vzel časih njega gospod in ga vzredil (Grimm, Rechtsalterthümer).

Ta grozovita navada je veljala tudi še po razrušenji rimskega gospódstva in šele kršćanstvo in muhamedanstvo sta jo zatrli pri

svojih vérníkih, toda ne zlahka, ampak po velikih težavah in tekom dolzih let. Krščanska cerkev je v zgodnjem srednjem veku žrtvovala vse svoje moči, da bi odpravila ta nedostatek. Izdajala je ostre prepóvedí, žugala z časnimi in večnimi kaznimi in sedel je že Karl Véliki na prestolu, toda morjenje otrók v krščanski Evropi še ni bilo zatrto. Misliti se je moralo na druge pomočke. Leta 789. so sezidali v Milanu prvi nájdenški závod, kamor so vzprejemali odložene otroke. V istem Milanu se je osnovala v 12. stoletji pobožna družba, ki si je razven drugih pobožnih nalóg stavila tudi to, da je iskala odloženih otrók. A tudi cerkev sama je storila, kar je mogla ter vzgojevala najdence z vso skrbljivostjo. V 13. stoletji je pozivala roditelje, ki menijo svoje otroke umoriti, naj tega ne storé, temveč naj jih prinašajo pred cerkvene dúri. V znamenje, da otrochè še ni krščeno, polagali so zraven njega solí.

V čast človečanstvu pa recimo, da so bile pri Grkih, Rimljanih in poznejših krščanskih národih taki dogodki izjeme, ki so se prigajali le redkokrat, četudi večkrat nego dan danes. Toda nahajajo se še sedaj národje in sicer mnogo národov, gotovo večina vseh zemljanov, ki svoje otroke dosledno ne le stráni mečejo, nego jih tudi moré. Ni jeden del svetá ni izvzet od te grozne navade, niti Evropa ne. V Evropi jo je opazoval stari Linné pri Laponcih, torej dovolj zanesljiva pričá. Razširjena je po večini Azije, Afrike, Amerike in je bila do najnovejših časov razširjena po vsi Avstraliji in Oceaniji, to se pravi po otokih, ki jih prištevamo temu najmlajšemu in najmanjšemu delu svetá. Nekdaj so morili vsi Avstralci svoje otroke in jih moré še sedaj povsod tam, kjer se ne bojé angleških kaznij. O tem, ali naj novorojenec živí ali ne, odločuje po nekod oče, po nekod mati, ki rôdnega otroka ne umori le svojeróčno, nego si ga tudi pripravi za obed ter povabi nánj najboljše svoje prijateljice. Po stari navadi si smé ona odrezati ali odtrgati prvi in si izbrati sevéda najslastnejši kós. Potniki, ki so prehodili dokaj Avstralije, trdíjo, da se pomori tam najmenj tretjina otrók, rajši pa še več. Skoraj neizogibna je smrtí méšaním otrokom iz evropske in avstralske krvi.

Morjenje otrók je še sedaj v polnem cvetu po zapadnih otočjih Oceanije, pričensí od Nove Gvineje tja do Fičijanskih otokov, po vzhodnih pa je ali že popolnoma zatrto, ali se nahaja le še v kakem skritem kotičku najoddaljenejših otokov. Tod so namreč otočanje že skoraj vsi h krščanstvu izpreobrnjeni, ali pred prihodom misijonarjev je bila ta grozovitost v navadi celó po ónih otokih, katerih prebivalci so se bili popeli že na precejšnjo stopinjo omike, n. pr.

na Tahitiji, na Novi Zelandiji, na Havaji ali Sandwichsovih otokih i. t. d. Polinezi so pripovedovali misijonarjem, da bi bilo šlo po nekaterih otečjih ljudstvo do dóbra pó zló, ako ne bi bili prišli Evropci še v pravem času tjakaj. Ko so dospeli prvi misijonarji do Tahitija, videli so, da se pobije tudi mnogo odraslih ljudij, človeške daritve so bile jako pogoste; mnogo jih je palo v večnih nikdar prejenjajočih bójih, ali število vseh teh še ni doseglo števila précej po rojstvu umorjenih otrók iz vseh stanov. Gotovo več nego dve tretjini otrók je na ta način pomrlo. Najzanesljivejši priči, misijonarja *Nott* in *Ellis*, ki sta živela leta in leta med temi divjaki in v vedni dotiki ž njimi, trdila sta, da nista mogla na Tahitiji zvédeti niti za jedno mater, ki ne bi bila podušila več svojih otrók, če jih je le imela. Nekatero so jih pomorile po šestéro, osméro in še več. In čudno! Roditelji niso imeli nikakega pojma o tem, da počenjajo kaj napačnega, temveč so o teh moritvah govorili odkritosrčno in odgovarjali vsem vprašanjem, ki sta jih misijonarja stavila v tej stvári. Zvédela sta, da pusté prvega otroka po navadi živega, ali največ dva, vse druge pomoré. Jednake izkušnje so preživeli misijonarji tudi po drugih otokih in po Avstraliji in zvédeli, da se pomorí povsod več déklic nego dečkov, katerim so rajši prizanašali, zakaj iz dečka je vzrasel lahko kdaj izboren ribič, veslác, vojak ali sicer koristen ud divje človeške družbe, ženska pa nikakor ni mogla toliko zaléči. Vrhu tega je bila ženska še pri vseh teh rodovih najzaničevanejša stvar na svetu, zaničevanejša od najgršega ščenéta. Roditelji se torej nikakor niso pomišljali žrtvovati ženskega zaróda.

Vzroki za to grozovito navado so pač različni, najprej je prisililo divjake k nji zlasti po Avstraliji in po nekaterih skalnatih in nerodovitih otokih pogrešanje najpotrebnejše hrane. A za vse otoke to nikakor ne velja, zakaj nekateri, in ravno Tahiti je takšen, so sila rodoviti in dajó svojim prebivalcem zadosti hrane, ne da bi se jim bilo treba preveč truditi. Posebno bodi to rečeno o plemenitih rodbinah, katerim so bili vsi podložniki pravi sužniki, ki so jih tlačili in trpinčili kakor nekdej graščáki ubozega tlačána. Skrb, kakó naj preživé svojo deco, tlačila jih gotovo ni, vendar so tudi oni morili svoje otroke. Počenjali so to iz stanovskih predsodkov, ker so hoteli, da ostane njih plemeniti rod neomadeževan po nestanovskih ženitvah.

V Avstraliji je marsikatera mati umorila svoje dete iz prav običnega vzroka, ker se je n. pr. hotela iz tega ali ónega vzroka nad svojim možem znositi. Zopet drugod so bili materam otroci odveč, ker so jim bili pri njih obilih pôslih v napótje. Havajec je pobil svojega

otroka, če mu je obólel ali preveč kričal. Čudno! Misijonár *Williams* pripoveduje o neki materi na Fičijanskih otokih, ki je svojega otroka le zató umorila, da je mogla namesto njega dva druga vzeti za svoja, in Avstralke dojé in vzrejajo grde zanikarne pse, Dingo zvane, z vso skrbljivostjo, v tem, ko svoje otroke brez pomisleka davijo. Neizogibna je skoraj po vsi Avstraliji in Oceaniji smrt vsem bolehnim in betežnim otrokom, a na nekaterih polineških otokih imajo pa ravno take otroke v največji časti, ker menijo, da se je preselil vánje kakšen dobrodelen duh ter s tem ali ónim znamenjem na otrokovem životu namignil, da že tičí v njem.

Dvójci se vidijo Oceancem velika nesreča, zató pomoré najpogosteje oba, vselej pa gotovo jednega njiju, čudno vendar je, da pusté n. pr. Avstralci, ki moré sicer déklice, od dvójcev raznega spóla ravno déklico živo.

Ali nimajo ti divji ljudje prav nobenega čuta, prav nobene ljubezni do svojih otrók? Imajo jo, in to je ravno najnerazumljivejše. Otroke, katere puščajo žíve, strežejo in vzrejajo s toliko ljubeznivostjo, da bi bile divjakinje lahko marsikateri evropski materi v vzgled. Oče in mati, bratje, sestré in bližnji sorodniki se trudijo napravljati dróbnemu črvíču kàr največ veselja. V njegovi najnežnejši mladosti mu je dovoljeno vse in komaj shódi, učita ga oče in mati v vseh spretnostih, ki mu jih bode v življenji treba. Pozneje ga dasta v neko šolo, kjer ga kakšen star mož izurja v metanji bumeranga, v nastavljanji mrež in enakih spretnostih, déklice pa se učé pri starih ženah tkanja, pletenja mréž, plaht in druge hišne priprave.

Nekaterim misijonárjem se hoče dozdevati, kakor bi bila ravno prevelika ljubezen do otrók vzrok njih prezgodnje smrti. Kdo okuša pač grenkosti življenja menj nego otroci in v kakeršnem razmerji je kdo tu umrl, v takih bode živel po veri teh divjakov na ónem svetu. Zakaj bi torej roditelji ne privoščili svojim otrokom po smrti najprijetnejšega življenja, to se pravi, zakaj naj bi jih ne pomóрили, dokler se niso obesile še nánje téže in grenkosti tukajšnega življenja? S tega stališča je tudi razumno, da žalujejo roditelji za umorjenimi otroci ravno takó ali še bolj, kakor za ónimi, ki jim odmirjó prirodne smrti.

Oglejmo se še po drugih delih svetá. V Aziji n. pr. je morjénje otrók po večini kitajskih pokrájin, po vsi severni Sibiriji, pri Kamčadalcih, Kurilcih, Koreancih, Japoncih, Sijamcih in sicer po vsi Zadnji in Sprednji Indiji in v osrednji Arabiji v navadi, udana ji je torej večina Azijatov. Tudi ti národje pomoré vse déklice, največ pusté živo

v vsaki rodbini po jedno, n. pr. Jakuti v severni Sibiriji. Toda Hondi, Račputi in drugi razrodje v sprednji Indiji in drugi.

Prava klasiška dežela za morjênje déklic pa je *Kitaj*. V tem oziru ga menda ni trdosrčnejšega národa na svetu. Kitajec se pač oveseli rojstva sinovega, toda za rojstvo hčere se ne zmeni, izvzemši toliko, da jo ukaže umoriti ali izpostaviti. Hčerka je Kitajcu brême, ki se ga kolikor mogoče rad hitro iznebí. Skozi in skozi praktiški Kitajec ceni otroke svoje po tem, koliko mu utegnejo kdàj koristiti. Takih nazorov pa niso le siromaki nego tudi bogatini. Hči ne bode hiši nikdar koristila, temveč škodila, zakaj omožila se bode ter odnesla s seboj še dóto iz hiše. Omožiti se pa mora, saj je skoraj ni večje sramote ne le zánjo, nego za vso nje rodbino, če ostane samíca. Toda brez dóte bi sevéda ne maral nihče zánjo; po nevestah brez dót ne vpraša noben kitajski ženin.

Če se porodí torej Kitajcu déklica, šteje si to v nesrečo, bodisi že preprostega ali plemenitega stanú, plemenitaš se čuti še tem nesrečnejšega, zakaj ošabnež bi nikakor ne dovolil, da bi se omožila hči z žéninom nižjega stanú; toda ženini visokih stanov zahtevajo primerno dóto, sicer kažejo ljudje po ulicah s prstom za njimi.

Kitajcu skoraj ne preostaja družega nego spraviti nedolžno hčerko s poti, vender jo rajši izpostavi, nego umorí. Sevéda je na Kitajskem po zakonu oboje prepovedano, ali godí se le vsak dan in vsi vsako leto ponavljani zakoni ne izdadó nič. Da bi se ta grozovita navada vsaj nekoliko zatrla, daje vlada po vélikih mestih zidati hiše za nájdence. V Kantonu se vzprejme vsako leto po najmenj 5000 déklic vánjo.

V Pekingu se vozi vsak dan pred solnčnim vzhodom po več z volí vpreženih vóz, ki pobirajo umorjene ali pa še žive izpostavljene otroke. Čim večje je mesto, tem razširjenejša je to morjênje. Po nekaterih kitajskih pokrájinah ne pomoré vseh déklic, zlasti v notranjih deželah jih pusté vsaj polovico živih, po jedna déklica pa se nahaja tod v vsaki rodbini prav gotovo, če jo je usoda Kitajcu sploh prisodila.

Jednakih nazorov so v tem oziru prebivalci obeh Indij zlasti v notranjih krajih. Tudi tod je morjênje prepovedano po dežélskih in verskih zakonih, toda Inda, zlasti Rašputa je bolj strah sramote, da bode ostala njega hči ali samica, ali se pa ne bode mogla svojemu stánu primerno omožiti, nego strah pred njegovim božanstvom Budo in vsemi zažuganimi kaznimi. Zató umorí najprej svojo hčer in potem se začnè s svojim bogom za storjeni greh pogajati. Pri tem mu pomaga sevéda za dobro plačilo zvezdogleđ in čarodéjec kàj rad. Trinajsti dan

po umoritvi se prikaže v sobi, kjer so hčer umorili in jo po navadi tudi pokopali, razstelje po tleh krávjaka ter si skuha in použije propisano jed. S tem je prevzel vse nasledke greha náse in očistil takó rodbino.

Angleži se trudijo na vso moč odpraviti te surove šege. Njih jako ostrí zakoni so se pokazali že káj koristni, o čémer naj pričajo naslednje številke. Leta 1842. je bilo pri indiškem razrodu Čarečah razmerje med moškimi in ženskami táko, kakor 7 : 62, ali že deset let za tem táko, kakor 17 : 67. Pri nekem drugem indiškem razrodu Hond zvanem, se je nahajalo leta 1848. v 2150 rodbinah le okolo 50 déklic, toda leta 1853. že 900 čez štiri leta starih. Te številke kažejo pač dovolj jasno, kakó zeló je bilo v prejšnjih časih morjenje déklic po teh krajih razširjeno.

A čiste vestí n. pr. Kitajci pri tem nimajo. V provinci Honan pripisujejo duši otrokovi veliko moč. Zatorej nesó otroka, ki ga menijo izpostaviti ali utopiti, po velikih ovínkih na dotični kraj, da ne bi po smrti otrokovi raztogočeni duh našel pota nazaj v očetovo hišo. Zaradi gotovosti zavezujejo še otrokom oči.

Po Afriki je pa menda ni večje dežele, v kateri bi ne morili otrók, ravno to velja tudi skoraj brez izjeme o vseh indijanskih rodovih južne in severne Amerike tja do Grenlandije. Dasi prisili tudi te razrode dostikrat ubožnost in skrb, kakó bi vzredili novorojénca, vender vpliva tudi še mnogo drugih vzrokov. Nezakonske otroke poméčejo nekateri razrodje vzhodne Afrike takoj v vódo, Abesinci jih pri tisti priči pobijejo, v tem ko nekateri drugi razrodje v njih bližini, n. pr. Kunama, ali pa nekateri Indijani južne Amerike takšne otroke celó skrbljiveje vzgajajo od drugih. Na Madagaskaru pobijejo ravno takó kakor v Avstraliji vse otroke, katerimi oče in mati nista oba domačina. Na Tahitiji se je nahajala preimennitna skrivna plemenitaška družba Arcoi. Ako nista bila oba zakonska istega stanú, morali so vsi njiju otroci umreti, če se to ni zgodilo, pehnili so dotičnika iz svojega stanú.

Betežne otroke pobijajo skoraj povsod. V Afriki je to znano n. pr. o prebivalcih Akre v zapadni Afriki, v vzhodni pa v Vanika, ki sploh drugačnih nego betežnih otrók nimajo navade moriti, ali ne daleč od njih stanujoči Masaji pa jih pusté žive. Na jugu jih moré Kafri in Hotentotje, v Južni Ameriki pa prebivalci Gvajane, nekdam so jih spravljali s poti tudi stari Peruvanci, češ, da je takšne otroke kakšen hudoben duh »obsedel«.

Sicer pa v Ameriki nimajo navade otrók moriti, razven če so dvójci. V tem so jednaki Avstralcem, Abisincem in Suahelijem v Afriki,

kateri si pomagajo tudi s tem, da jih prodajo. Vidi se, kakor bi jih bilo umorjênja nekako groza in skoraj takó si lahko razlagamo navado nekega drugega afrikanskega razroda: Vanjamvezi. Ti umoré le po jednega dvójcev, a namesto njega položé poleg ostalega kakšno v živálsko kožo zavito stvar ter ravnajo z njo prav takó, kakor z živim otrokom. Morjênje dvójcev se poroča dalje o Kafrih, tu in tam tudi o Madagazih, zlasti na vzhodni stráni tega vélikega otoka. Tudi o Hotentotih zatrjujejo nekateri potopisci takisto, vender drugi temu oporekajo. Toda brezdvobjeno je obično pri Kamčadalih in Kurilcih v vzhodni Aziji.

Nasprotno temu pa so za nekatere národe dvójci velika sreča. Hotentotje so n. pr. kàj ponosni nánje; isto takó se dvojcev oveselé kaliforniški Indijani in nekateri razrodje v Beninu v Afriki. Duala zamórci izkazujejo takóvi materi veliko čast in potnik in misijónar *Riis* je naletel v Akimu na kralja dvójca.

Za morjênje novorojencev nam naštevajo potniki najrazličnejše vzroke, iz katerih se dá posneti, da je največkrat venderle njih vera ali praznovérje vzrok. O marsikakem národu vemo to celó za gotovo. Na Cejlonu n. pr. in tudi drugod po Indiji odločuje jedino le zvezdo-gledec, čarovnik, v tem, ali otrok živi ali se usmrti. Če se mu zdi, da je rojstveni dan otrokov nesrečen, umoré ga brez obotavljanja. Taki nesrečni dnevi so n. pr. pri Takuih v vzhodni Afriki srede, pri Bambarih pa petki.

Sultan Badr-el din iz Palembanga je dal umoriti novorojenega sina svojega, ker se mu je prerokovalo, da ga otrochè spravi kdàj v nesrečo. Praznovérju žrtvujejo tudi Madagazi svoje otroke, Kamčadali pomoré vse v kaki viharti nôči rojene otroke. Suaheli pomoré ali poprodajo vse, ki dobé v zgorenjih čeljustih prej zobé, nego v spodnjih in Kafri tiste, ki jim prezgodaj izpadejo prvi, mléčni zobjé.

Načini pa, po katerih se iznebljajo roditelji svojih otrók so pri različnih národih različni.

Večinoma jih izpostavljajo, v Kitaji je ta način skoraj jedino v navadi. Takó so počenjali kakor smo čuli, tudi Atenci, Špartanci in Grmani. Izpostavljali so jih na take kraje, koder so utegnili ljudje mimo prihajati.

Na Cejlonu jih posajajo na mravljišča velikih mravljincev. O usmiljenji pri takih národih pač ni govora. Avstralka prime svoje dete za noge ter udari ž njim po tleh ali ob drevó, da se možgani razkropé na vse straní. Polinezi in Avstralci jih pokopavajo tudi žive. Jednako navado imajo Hotentotje, vzhodni Afrikanci, Račputi. In-

dijani južne Amerike in drugi. Dokaj grozovitejši so bili v prejšnjih časih prebivalci Tahitija, ki so lomili svojim otrokom ude pri nogah pričenshi, češ, da s tem duši pokažejo pot, po kateri naj se umakne iz života.

Na Fičijanskih otokih (Oceanija) tiščé otrokom usta in nos toliko časa, da se zadušé, na Kitajskem jim devajo mokre prte na usta, ali jim natlačijo vánje pepela in rajževega zrna. V Novem južnem Walecu v Avstraliji jih zadušajo z dimom, ob reki Murray v Avstraliji pa natlači mati novorojencu žrjávica v ušesa in jih zadela s peskom. Kamčadali mečejo svoje otroke žive psom. Kitajci jih utapljajo v posodi, polni vode, po nekaterih krajih Indije jemljejo za tó tudi mleko. Račputi n. pr. skopljejo luknjo v zemljo, napolnijo jo z mlekom in utopé v njem otroka, vendar pa je v Indiji priljubljen še najbolj opij, ki nežno stvárco hitro vpijani in ob jednom tudi umori.

Ta žalostni pôsel opravljajo pri nekaterih razrodih matere, pri drugih očetje, pri nekaterih pa imajo za to posebne obrtnike; na Tahitiji so bile odločene v morjénji izvežbane ženske in po Fičijanskih otokih so vsaj prej hodili strokovnjaki po vaséh povprašujé, če ni kaj opravka zánje.

Odkar pa se razširja krščanstvo bolj in bolj, izginja ta grozovita navada od dné do dné in ne bode več minilo mnogo desetletij, ko se bode o detomóru pripovedovalo kakor o kaki skoraj neverjetni pravljici.

Reformacija v Slovencih.

(V tristoletni spomin smrti Jurija *Dalmatina* (dné 31. vélikega srpana 1589), pisatelja slovenske »Biblije«.)

Spisal **Andrej Fékonja**.

(Dalje.)

Dežélni stanovi štajerski, koroški in kranjski, katerih pretežna večina je itak bila prestopila k novi veri, zahtevali so leta 1556. od cesarja Ferdinanda I. slobodno izpovedanje evangeljskega verstva. Ferdinand jim tega sicer ni dovolil; ali, ker je na vse strani imel toliko raznih skrbij, in zlasti v tedanjih vójnah turških nikakor ni mogel pogrešati pomoči »slo-

vencem dve reči, ki ste nam dragi, kakor svetle oči: sveto katoliško vero in pa besedo materino! Po nemščini se je svoje dni krivovera v naše kraje vrinila, po nemščini se nam tudi v naših časih ponuja. Pade naša prava vera, pade tudi naša sreča; smo trdni Slovani, bomo tudi zvesti kristjani. In to nam Slovencem čez vse velja!«

Národopisne posebnosti.

Píše Ivan Vrhovec.

III.

»Črne bukve.«

Coperniške, črne bukve! Koliko bi bil pred sto leti ali morebiti še pozneje, morebiti še sedaj dal pač marsikateri naših ubogih preprostih kmetičev zánje, ko bi jih mogel dobiti! Ž njimi bi bil poiskal cele kupe zlatá in srebrá, ki je neporabljeno in neuživano ležalo v zemlji pod kako rušo, pod kakim starim štorom, pod kako skrito skalo, koder je hodil morebiti vsak dan mimo, toda reva tega védel ni. Bila je stara in dognana stvar, da je pokopanega v zemlji brez mere bogastva, veliko zakladov, vender le malo ljudij jih je znalo »vzdigniti«. Le malo jih je bilo toliko srečnih. Nekateri so jih pa gotovo znali; takšni, ki so hodili v črno šolo ali jim je sreča naklonila, bodisi kakorkoli že, »črne bukve«. Odkod bi mogel sicer ta in óni kár nanagloma takó dobro gospodariti, plačevati dolgove, odkod sicer mogel podreti staro leseno »bajto«, ki jo je bilo strah najmanjšega piša, in si sezidati hišo, da se je človeku srce smijalo, ko jo je pogledal? Tu ni bilo treba dolgo ugibati: »zaklad je dvignil«. Bilo ga je toliko, da ga je z dvema vóloma odpeljal domóv; zató se mu pa tudi vólí od tistega časa niso več redili; kadar so bili v najboljši reji, prišla je nánje ta ali óna bolezen in po njih je bilo. Toda gospodarja ni bilo sméti milovati! Tega ni rad slišal, zakaj vse nesreče, poleg tega pa tudi vse obile in prevelike sreče so bile krive »črne bukve«. Ali teh si smel jemati še menj s kako besedico v misel.

Po »črnih bukvah« je vzdihoval v prejšnjih dóbah pač vsak preprosti kmetič, vender malokaterega je doletela sreča, da jih je dobil v

roke, in če jih je, shranjeval jih je in skrival skrbneje nego najdražjo stvar na svetu.

V denašnjih dneh so izgubile »črne bukve« sevéda že skoraj vso veljavo, vendar se je pripetilo že meni samemu (in najbrž tudi marsikomu čestitih bralcev), da so me na mojih péšpotih po oddaljenih hribskih vaséh povpraševali stari očanci najprej po ovinkih in potem, ko nisem hotel razumeti, na kaj merijo, kàr naravnost po »črnih bukvah«. Umeje se, da je bil ves pouk o »črnih bukvah« in »črnošolcih« le bob ob steno. Pametneje je bilo, da sem se dajal sam poučevati; pri tem sem zvédel, da je tisti, ki ima take dragocene bukve, lahko najsrečnejši človek na svetu, če le hoče.

Nekdaj pa so morali imeti ljudje vendarle take bukve v rokah. sicer ne bi bilo med preprostim ljudstvom toliko govorjenja o njih. Zató me je prav veselilo, ko mi je prinesel jeden mojih učencev pred nekaterimi meseci nekoliko starih zamazanih listov, mali ostanek nekdanjih obširnih »črnih bukev«, ki bi bile kakega preprostega kmetiča nekdanj sevéda mnogo bolj veselile.

Kakšne so? — Mnogo preprostejše, nego bi človek pričakoval. Sevéda niso cele, kakor sem že rekel, ampak le majhen ostanek iz srede, le štirinajst dróбно pisanih zamazanih listov, ki se prično s »tretjo stvarjó« in 31. kapiteljnom ter se končajo s 44. Listi so zamazani in na vseh straneh, zlasti na ogléh močno ogóljani, kar je najboljše znamenje, da so se jemali pogostokrat v roke. Vse kaže na to, da je nosil srečni gospodar to skrivnostno knjigo vedno s seboj in je ne del rad od sebe.

Letne številke moje »črne bukve« nimajo. Morebiti se ne motim, če se mi zdé kakih sto let stare. Temu mi je priča močni popir, kakršen se v tem stoletji ni več narejal, izvrstno črna, še skoraj nič obledela tinta in po nekoliko tudi jezik.

Napis »tretje stvari« slóve:

»SAROTENJE.

Jest N. N. tebe sarutim per Bugu Agiuís Athnotos + Sotler te tetragramathon. De se ti Paklinska Furia perkashesh u leipi zhluveshki podobi.«

Že te besede nam svedočijo, da je bil človek, ki jih je pisal, ali bolje rečeno iz kakih drugih »črnih bukev« prepisal, Dolenjec in sicer preprost Dolenjec, kómur so se okorne črke izvijale le počasi in težavno izpod peresa; vendar pa kmetški človek najbrž ni bil, zakaj kmetje prejšnjih časov skorej niso znali nì brati nì pisati. Sodim

ga, da je bil ali kakšen izprijen študent -- študentje so bili »črnošolci« na zelo dobrem glásu — ali pa kakšen grajski pisár, ki si je preprostost naših kmetov obračal v svoj prid. Slaba pisava nas ne smé motiti, zakaj grajski pisárji niso bili učenjaki in tudi lepopisci ne. Imel sem v rokah že mnogo listín grajskih pisárjev in oskrbnikov prejšnjih časov. Njih pisava je največkrat také okorna, da jo more čitati le tisti, komur so se oči privadile sčasoma njih čiri-čari. Saj je zadoščalo, če je znal pisár zabeležiti, da je ta ali óni kmet opravil svojo tlačansko dolžnost, da je prinesel davek, oddal kokóš, kopúna ali kar je bil sicer v graščino dolžan. Jedino, kar bi nas utegnilo motiti in nas napotiti na to, da je bil vender kmetski človek, ki se je stežka navadil vsaj slovensko brati in pisati, je to, da nemških črk ni poznal, česar si o grajskih pisárjih ravno ne upam trditi. Na več krajih mu je bilo namreč zapisati z nemškimi črkami besedo »zerzerellus«, ki pa je ni znal. Zapisala mu jo je neka druga, nedvojbeno veliko izurnejša roka. Gospodar »črnih bukev« je imel torej človeka, komur se je zaupal in ga prosil pomoči v také važni stvári.

Razumel pa sevéda tega, kar je pisal, marsikaj ni. To pričajo grške besede v navedenem napisu »Athnotos« »Agiufs«, »Sotler«, tudi »tetragramathon« mu je šel nerad izpod peresa; »te« pred »tetragramathon« je le prvi zlog te besede, ki ga je pisálec pozabil prečrtati, ko se je v drugič z vsemi silami zagnal, da zapiše »tetragramathon«.

Sicer pa mu tudi ni bilo dosti do tega, ali je bila beseda grška ali nemška, prav pisana ali ne, samó, da je bila neumevna. Take besede so se mu zdele najizdatnejše in neizogibne in niti jedno »zarotílo« ni brez njih.

A kaj je hotel doseči mož s svojimi »črnimi bukvami«? — Vse, kar je dobrega na svetu, in posebno se otresti rev in težav, ki so ga trle.

Pri tem pa mu je morala pomagati »peklenska furija«. Ali kakó preprost in slaboumen je bil ubogi človek, ki jo je pozival, zakaj, pozival jo je v imeni najsvetejših bitij, naj se mu prikaže brez hrupa in v pravi človeški podobi. Če nam pripovedujejo pravljice o groznem stráhu, ki so ga čarodejci čutili, ko so v risu stoječi klicali hudóbca, verjeli jim bomo radi, če čujemo besede, s katerimi so ga pozivali.

Prvo »zarotílo«, ali kakor se tudi čita: »ZITAZO« (citatio) slóve:

»Jest tebe sarotim peklenska Forja zerzerellus skus too beseido Caro Fadum est (caro factum est) jenu skus molitu Boshje, jenu skus Katiro je on soiga Edino rojenega sina na ta sveit dau. 2) Jest N. N. tebe zerzerellus sarotim skus use kervave Kaple Jesosa Christusa. 3) Jest N. N. tebe sarotim jenu Permored skus Boga Héylon jenu

skus Boga Mesiasa, jenu skus Boga Ahomet. 4) Jest N. N. tebe sarotim jenu Permuram skus Muzh jenu martro jenu terpleine nashiga Gospoda Jesosa Kristosa, jenu skus Use negou gaishlaine jenu shibe jenu shlakje jenu skus svite kervave rane, bi teu meni N. N. K pridu stati jenu pertruzat, pa jest N. N. tebe zarutim jenu permorem skus Use Kervave Kaple katire je Kristus Nash Gospod na leisu svitiga Krisha Preliu, de se ti peklerska Foria zerzerellus u leipi zhluveshki Podobi bres usiga hrupa perkashesh.«

Ubogi človek! Kolik strah je pač prebil izgovarjajoč te besede v tihi, samotni nôči ter pričakujé, da se mu hudôbec prikaže, ne morebiti v takšni podobi, v kakeršni ga je klical, temveč v takšni, v kakeršni je gospodovala na dnu pekla!

Temu »zarotilu« nasleduje précej drugo, prejšnjemu v vsem podobno, le da se sklicuje čarodejec v njem na sv. Trojico, sv. zakramente in sv. evangeliste ter »zerzerellusa« rotí, naj se mu prikaže v človeški podobi, »bres prutigovorjenja jenu bres use shkode mojga telesa jenu moje dushe. Obvari me ta svet titel INRI, jenu obvari me Boh Abraham, Isak, Jakob. Amen.«

Svoje duše pa naš slovenski čarodejec hudôbcu nikakor ni nameraval zapisati. Pričakoval je pač pomoči od njega, toda le tem potem, da ga Bog, kómur je tudi hudôbec podložen, prisili pomagati pobožnemu revežu, zakaj nad posvetnim blagom, nad zlatom in srebrom ima le hudôbec oblast. Goreča molitev ubožčeva je imela jedino to namero, da Bog »peklersko furio« prisili pokazati siromaku zaklade. Slovenski čarodejec je bil prepričan, da je le z gorečo molitvijo in pobožnim življenjem in blagimi nameni mogoče kàj doseči. V 32. kapiteljnu je zapisanih sedem dolgih in jako gorečih molitev do Boga Očeta in jedna še gorečnejša do Matere božje. Teh sedem molitev je moral čarodejec prej obmoliti, predno se je smel »zarotila« lotiti, toda še poprej je moral iti k izpóvedi in sv. obhajilu. A moliti jih ni smel, kadar in kakor bi se mu bilo zdelo, ampak moral je začeti na kakov mladi petek pred solnčnim vzhodom in moliti vseh sedem molitev osem dnij, vsak dan po trikrat, zjutraj, opóludne in zvečer; zjutraj s prižgano blagoslovljeno svečo. Moliti je moral na skrivnem, da ga ni nihče videl ter ni smel nikomur ničesar o svojih naklepih razodeti. Zatem šele naj je poskusil svojo srečo; a ée se mu njegove prošnje niso uslišale, naj ni obupal, svetovale so mu »črne bukve«: »Če v osmih dneh ne boš uslišan, pa mol deset petkov zaporedoma, je pa gvišnu in resničnu, je velikokrat skušan blo. Ker sta v molitvi dva N. N. tam prosi 5. 10. 20 al 30.000 rainš. Prosimi moreš, kolker

češ; prošnja je frej postavljena. Jest te še enkrat opominam, de u imenu Jezusa začneš jenu s svetim imenam Matere boshje; to je: mainiga mora bit prejh ko boš molu, kam boš te dnarije obrnu: pervič Bogu h časti, drugič sam seb k potrejb jenu tem revnim ludejm s potrebe pomagat, v tretjič vernim dušam k pomoč. Aprobatum est.«

Iz istega 32. kapiteljna zvemo tudi, da prinaša hudôba denar na različne načine, najrajši prikrito. Nekaterim ga je prinesla takó, nekaterim takó. Nekaterim je kakšen »mandelc« kaj na pródajo prinesel; kupili so to stvar in nastali so iz nje denarji. Bilo jih je pa tudi mnogo, ki so denarje »zapadli«, ker niso hoteli pobrati, kar so na poti našli. Nekateri so našli na poti mrtvega psa, nesli ga domóv, kjer se jim je izpremenil v kup denarja. Zató priporočajo »črne bukve« vsako stvar v takem slučaju pobrati in domóv nesti, in izpremenila se bode v denar.

V 33. kapiteljnu se priporoča kakor posebni pomočnik revežev sv. Bernard. Razven dveh propisanih molitev mora čarodejec tudi v tem slučaju iti k izpóvedi in k svetemu obhajilu potem pa kakšen mlad terek takrat, »ko se bosta dan in noč ločila« moliti 77 očenašev, 77 češčenasimarij in 77 vér; ravno toliko pa tudi v četrtek in soboto tistega tedna. Med molitvijo mora stati na kameniti plošči in imeti prižgano blagoslovljeno svečo; tudi med temi molitvami ga ne smé nihče videti. Po molitvi velevajo »črne bukve« léči v postelj, ali zaspati ni smeti. Če se hudôbec ne prikaže z denarjem, prikazal se bode drugo, če pa drugo ne, vender prav gotovo tretjo noč. »Tudi tu je snajdeno blu in probanu.«

V 34. kapiteljnu je povedano, kaj stóri človek, če hoče biti pri visoki gospódi uslišan. Zapisati mu je le treba na kakšen listič črke: »SABHNBSTTZGABNHSDS«, in listič privihati od palca na prvi prst. Prôsi se, kar koli, vsemu se bode ustreglo!

Kapitelj 35. preganja »mrzlico«. Imeti je treba tri oblate, na prvega se napiše: »+ in nomini patris + Jesus + na družega: + et Fili + Nazarenus, na tretjega + Spiritus Sancti + rex Judeorum.« To je treba pred solncem na téšče snesti in pri vsakem moliti 3 očenaše in 3 češčenasimarije.

Kaj svetuje 36. kapitelj, razvidno je težko, 37. pa se zopet bavi s tem, kakó dobiti denarjev.

Kapitelj 38. uči, kaj je človeku storiti, da ga nihče ustreliti ne bode mogel. — Prej nego solnce vzide, naj si zapiše z drugim prstom, torej s kazálcem, po čelu črke: »INRI«.

Kapitelj 39. uči, kakó se po hišah zakladi iščejo. Vzame se blagoslovljenega kadila, žvepla in belega voská. To se vse skupaj skuha,

in od zmesi naredí sveča, ki jo je treba le vžgati in ž njo po vseh ogléh hiše iskati zaklada. Tam kjer sveča sama ugasne, tam je zaklad pokopan.

Kapitelj 40. obseza pouk, kaj je človeku storiti, da vidi v sanjah, česar si želi, kapitelj 41. navaja pomočke, s katerimi se kakšna izgubljena ali zatajena reč zopet najde ali tatú prisili, ukradeno stvar prinesiti nazaj. Mimogredé naj tu povem, da poznam v najbližnji okolici ljubljanski dva li tri čarodejce moškega in ženskega spôla, ki se jim noben tat ne more ustavljati, da ne bi prinesel ukradene stvari nazaj; zató prihajajo kmetski ljudje še sedaj obilo k njim v posvete in ne godí se jim slabo. Ne čudimo se torej, če vedó naše »črne bukve« pomočke proti kakeršnim koli neprilikam človeškega življenja. Pomočki so največkrat smešni, toda ljudje, ki so jih poskušali, vérovali so vánje takó živo, kakor v svoje vzveličanje ter vérujejo še danes, in to ne le v osamélíh vaséh, ampak celó v vélikih mestih, med katerimi Dunaj ni jedno zadnjih. Kdor se hoče uveriti, koliko prazne babje vere je še pri teh vélikomeščanih, stópi v sodišče in poslušaj tožbe oslepárjenih, prav smešno oslepárjenih revežev. Časih se mu utegne še pripetiti, da mu bode prišumela k sodniku celó imenitna gospá v svili in žametu.

V najnovejših časih je »peklerska furija« sevéda precèj trmoglava. Zvedenci pravijo, da se za najhujšo »citacijo« več ne zmeni. Morda pa utegne vender jeden ali drugi čestitih naših bralcev imeti več sreče in ker je želimo vsakemu vrhovàt koš, izdati jim hočemo vsebino 42., 43. in 44. kapiteljna.

Kapitelj 42. obseza »enu gvautnu branje te šace kopat«: »Napiši na en pergament (sic!) te le pohštabe: ZFETRIEATVORFIA FANDVSIVI. R. = Vm. + + +; oje teg te na dagalan.« Kar je lapidarnih črk so neznansko debele in velike, tolike, da polnijo skoro vso stran. Vidi se jim, da je imel čarodejec do tega pomočka največ zaupanja.

S takó popisanim pergamentnim listkom je šel na kraj, kjer se mu je zdelo, da bi utegnil biti v zemlji skrit zaklad. Tu je pokopal poldrugo ped globoko pergamentni listič pod zemljo ter čakal na mestu dve ali tri ure. Če je bila slutnja prava in je bil res zaklad na tistem kraji kje pokopan, zagrmelo je, ali se zabliskalo; če pa zaklada tam ni bilo, bilo ni tudi slišati ali videti nobenega znamenja.

Kapitelj 43. pripoveduje, kakó se zakladi »oznajo«: »Tam, kjer so zaplentani, poklekni najprej doli in moli k časti presvete Trojice in presvete Marije Magdalene in Boga, in svetega Danijela in sv. He-

lene pet očenašev, pet češčenasimarij in jedno vero. Predno začneš, stori pred seboj na tleh tri križe in reci: N. N. tebe zarotim, zaklad, pri moči božji in pri človeškem postajanji Jezusa Kristusa, da ti, zaklad na kvišku greš, ravno takó kakor je Kristus naš gospod gôri šel na les svetega križa. Ravno takó resnično pojdi gôri ti zaklad, ali železo ali čisto zlato in srebro in denarji in vse, kar je tukaj zakopanega in zaplentanega. Tebi zapovem ti, zaklad, pri Bogu Očetu, Bogu Sinu in svetemu Duhu. Amen.«

Kapitelj 44. obseza molitev, ki se mora razven drugih moliti o taki priliki k sv. Krištofu. V tej molitvi je povedano, da je zahteval sv. Krištof, ko je nesel sv. Dete čez Jordan, plačilo za svoj trud. Kristus mu je »obljubil«, da ga bodo malali na vse cerkve, ali ker sv. Krištof s tem še ni bil zadovoljen, moral mu je Kristus še nekaj primekniti: oblast nad vsemi zakladi v zemlji, toda ukazal mu, da mora ž njimi ubogim in revnim ljudem rad pomagati, če bi zahtevali. H časti tega imenitnega svetnika je čarodejcu sósebnó moliti.

Le škoda, da je sredi te molitve naših »črnih bukev« konec. Zvedeli bi bili morebiti še marsikaj pomočkov, kakó se odpravi to ali óno zlò. A že to, kar smo čuli, uverja nas, da je človek, komur so rojile »črne bukve« in podzemeljski zakladi po glavi, zaradi njegovega takó malo razvitega duha, obžalovanja vreden človek, in taki so bili vsi njegovi vrstniki. A iz »črnih bukev« odseva takisto resnica, da tudi najnesrečnejši človek še vedno upa in samega sebe rad slepi:

»Gradóve svítle zída si v obláke,
Zeléne tráte stávi si v puščáve,
Povsòd veséle lúčice prižiga
Ji up golj'fivi, k njim iz stísk ji míga.«

Vrhu tega pa smo spoznali še nekaj družega: bistveni razloček v mišljenji našega slovenskega čarodejca nasproti nemškemu. Nemške pravljice nam pripovedujejo, da je mogoče zaklade dvigati le s hudičevo pripomočjo, a človek mu mora zapisati svojo dušo in prekleti vse, kar mu je bilo dotlej svetega. Naš slovenski čarodejec pričakuje od hudiča vso svojo srečo, vendar le po pomoči božji in svetnikov. Do hudiča nima posebnega zaupanja ter omahuje med njim in svetniki, najrajši bi ne imel ž njim ničesar opraviti. Prepričan je, da ravno molitve so med nasvetovanimi pomočki najizdatnejše.

